

Teemu Lindqvist

**OPETTAJAIN LEHDESSÄ KÄYTY
KESKUSTELU ERITYISOPETUKSESTA
VUOSINA 1947 JA 1948**

Historian tutkinto-ohjelma
Kandidaatintutkielma
Huhtikuu 2020

TIIVISTELMÄ

Teemu Lindqvist
Kandidaatintutkielma, 27 sivua
Tampereen yliopisto
Historian tutkinto-ohjelma
Huhtikuu 2020

Koulunuudistaminen herättää keskustelua, ja on aina herättänyt. Koulutuksen, kasvatuksen ja yhteiskunnan välinen suhde ja vuorovaikutus kiinnostavat ja koskettavat jokaista. Vuonna 2016 voimaan astuneen Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa korostetaan oppilaslähtöistä pedagogiikkaa, mikä on nostanut kasvatustieteellisen keskustelun keskiöön yksilöllisen oppipolun luomisen sekä erityisopetuksen ja sen järjestämisen. Vastaavaa keskustelua on käyty aiemminkin.

Tässä tutkimuksessa perehdyttiin uudelleenrakentamisen aikakautena, 1940- ja 1950-luvun taitteessa, kansakouluopettajien keskuudessa käytyyn kasvatustieteelliseen keskusteluun. Tutkimuksen aineistona ja tarkastelun kohteena olivat Opettajain lehdissä vuosina 1947 ja 1948 julkaistut kirjoitukset liittyen erityisopetuksen kehittämiseen ja järjestämiseen. Normaaliuden kriteereistä poikkeavia lapsia pyrittiin opettamaan ja sivistämään, mutta heitä ei nähty samalla tavoin yhteiskunnan jäsenenä kuten heidän ikätoverinsa. Uudelleenrakentamisen aikakautena, 1940-luvulta eteenpäin, kysymys aistivallisten sekä muiden normaaliuden kriteerien ulkopuolelle jääneiden opetuksesta herätti runsaasti keskustelua opettajiston keskuudessa.

Tutkimus oli luonteeltaan laadullinen, aineistolähtöinen tutkimus. Aineistoa ei tarkasteltu ennalta määrätyn teorian valossa. Aineistoista tehtyjen havaintojen perusteella pyrittiin luomaan ymmärrystä sen ajan kasvatustieteellisestä tutkimuksesta ja aatteellisesta ilmapiiristä. Tutkimusotteena oli diskurssianalyysi.

Aineiston perusteella suhtautuminen erityisopetukseen ja sitä tarvitseviin oppilaisiin oli pääosin myönteinen. Erityisopetuksen haasteet nostettiin kuitenkin avoimesti esille. Aineistosta ilmeni, että kirjoittajat olivat melko yksimielisiä siitä, että taito- ja taideaineita tulisi opettaa suuressa määrin koko ikäluokalle ja eritoten erityistä tukea tarvitseville oppilaille. Näkemys oppilaiden subjektiivisesta kokemukseta ja sen tärkeydestä oli verrattain yleinen. Näkemyserot näkyivät selvimmin siinä, missä ja kenelle erityisopetusta tulisi järjestää, ei sen tarpeellisuudessa.

Avainsanat: erityisopetus, Opettajain lehti, diskurssianalyysi

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
1.1	TUTKIMUKSEN AIHEPIIRI	4
1.2	AIKAISEMPI TUTKIMUS JA KIRJALLISUUS	5
1.3	MENETELMÄT JA AINEISTO	6
1.4	KÄSITTEET	8
2	KOULUN JA ERITYISOPETUKSEN VAIHEITA	11
2.1	SUOMALAISEN KOULUN HISTORIA.....	11
2.2	ERITYISOPETUKSEN HISTORIA SUOMESSA	14
2.3	VAJANAINEN OPPIVELVOLLISUUS	15
3	ERITYISOPETUS KESKUSTELUN KOHTEENA	17
3.1	OPETTAJAIN LEHDEN KIRJOITUKSIA.....	17
4	PÄÄTÄNTÖ	23
5	AINEISTO JA LÄHTEET	25

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen aihepiiri

Kouluinstituution uudistaminen herättää aina runsaasti keskustelua, sillä koulutus ja kasvatus vaikuttavat koko yhteiskuntaan.¹ Ne ilmentävät yhteiskunnan arvoja, asenteita sekä edistyksellisyyttä. Koulutuksen, kasvatuksen ja yhteiskunnan välinen suhde ja vuorovaikutus kiinnostavat ja koskettavat jokaista.

Uusin perusopetuksen opetussuunnitelma (2014) astui voimaan alkuvuodesta 2016. Opetussuunnitelman lähtökohtana ovat oppilaslähtöisyys, oppilaan aktiivinen osallistuminen ja oman kokemusmaailman rikastuttaminen sekä eri ilmiöiden ja niiden vaikutusten ymmärtäminen laajemmassa mittakaavassa.² Opetussuunnitelmassa painotetaan oppilaslähtöistä pedagogista ajattelua. Tämä pedagoginen lähestymistapa on herättänyt keskustelun, jonka keskiöön ovat nousseet yksilöllisen oppipolun luominen sekä erityisopetus ja sen järjestäminen.

Vastaavaa keskustelua on käyty aiemminkin. Suomalainen yhteiskunta oli suurten aatteellisten muutosten ja rakenteellisten haasteiden edessä 1940-luvun lopulla. Koko Eurooppaa ravistelleet sotavuodet, uudelleenrakentaminen ja muuttunut aateilmasto pakottivat jokaisen yhteiskunnan mukautumumaan ajan henkeen. Suomessa muutos näkyi kaikilla yhteiskunnan tasoilla. Koululaitosta oli uudistettava, jotta se pystyisi paremmin vastaamaan ajan haasteisiin ja muuttuneen yhteiskunnan tarpeisiin.

Tässä tutkielmassa perehdytään uudelleenrakentamisen aikakautena, 1940- ja 1950-luvun taitteessa, kansakouluopettajien keskuudessa käytyyn kasvatustieteelliseen keskusteluun. Tarkastelun kohteena ovat Opettajain

¹ Juhani Tähtinen 1993, 36.

² Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (OPS 2014), 17.

lehdissä vuosina 1947 ja 1948 julkaistut kirjoitukset liittyen erityisopetuksen kehittämiseen ja järjestämiseen. Suunnitellun koulunuudistuksen, yhtenäisen oppivelvollisuuskoulun, ympärillä käytiin vilkasta keskustelua ja yksi keskustelun aiheista olivat niin sanotut erityisoppilaat. Tästä syystä tutkimuksen tarkastelun kohteeksi valikoituivat Opettajain lehden vuosien 1947 ja 1948 julkaisut.

Tutkielman pyrkimyksenä on avata, millaista keskustelua erityisopetuksesta ja sitä tarvitsevista oppilaista käytiin ja kerryttää ymmärrystä tuon ajan opettajiston suhtautumisesta aiheeseen. Tutkimuskysymys on: Miten vuosien 1947 ja 1948 Opettajain lehden kirjoituksissa suhtauduttiin erityisopetukseen ja -oppilaisiin?

1.2 Aikaisempi tutkimus ja kirjallisuus

Suomalaisen koulun historiaa ja sen vaiheita on tutkittu runsaasti. Tutkielman pohjana on toiminut Anja Heikkisen ja Pirkko Leino-Kaukiaisien toimittama *Kasvatus ja koulutus Suomessa* -sarja. Erityisesti sarjan toinen osa *Valistus ja koulunpenkki* kuvaa suomalaisen koululaitoksen muovautumista ja järjestäytymistä Venäjän vallan ajalta 1960-luvulle. Antti Malisen ja Tuomo Tammisen toimittama *Jälleenrakentajien lapset. Sotienjälkeinen Suomi lapsen silmin* -teos kuvailee rauhanajan yhteiskuntaa ja koulunkäyntiä osana maan eheytymistä ja lasten asemaa muuttuneessa yhteiskunnassa. Malisen ja Tammisen toimittamassa teoksessa nostetaan esiin yhteiskunnan suhtautuminen lapsiin ja koulunkäyntiin osana suurempaa yhteiskunnallista muutosta.

Erityisopetuksen ja -kasvatuksen vaiheita on myös tutkittu jonkin verran viime vuosikymmeninä. Kari Tuunaisen ja Arto Nevalan teokset *Erityiskasvatus koko ikäluokan koulutuksen osana* sekä *Erityiskasvatuksen kehitys Suomessa* ovat julkaistu jo 1980-luvulla, mutta ne tarjoavat edelleen monipuolisen kuvauksen erityiskasvatuksen ja -opetuksen historiasta ja kehityksestä valtiojohtoiseksi toiminnaksi. Sakari Mobergin ja Hannu Savolaisen toimittama *Yhteistä koulua kohti. Erityispedagogiikan perusteet* antaa laaja-alaisen käsityksen erityisopetuksen, erityispedagogiikan, kehityksestä ja tilanteesta 2010- luvun

puoliväliin saakka. Moberg ja Savolainen ovat tukeutuneet erityisopetuksen ja -kasvatuksen historiaa koskevissa kirjoituksissaan Tuunaisen ja Nevalan tuotoksiin. *Yhteistä koulua kohti. Erityispedagogiikan perusteet* -teoksessa erityisopetusta tarkastellaan tämän päivän näkökulmasta käsin ja käydään lävitse yleisen suhtautumisen ja käsitteiden muovautumista ja kehittymistä.

1.3 Menetelmät ja aineisto

Tutkimus on luonteeltaan laadullinen. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään kuvaamaan jotakin ilmiötä tai tapahtumaa. Pyrkimyksenä on herättää mielenkiinto tutkittavaa aihetta kohtaan ja pyrkiä ymmärtämään siihen liittyvää toimintaa.³ Tutkimus on aineistolähtöinen. Aineistoa ei tarkastella ennalta määrätyn teorian valossa vaan aineistosta tehtyjen havaintojen avulla pyritään luomaan ymmärrystä tutkittavasta aiheesta⁴. Tutkimuskysymyksen on tarkoitus ohjata etsimään aineistosta tutkimuksen kannalta oleellista tietoa. Tutkimuksen aihepiiriin tutustuminen lisää tutkijan ymmärrystä ja mahdollistaa tutkimuksen kannalta merkityksellisten havaintojen tekemisen⁵.

Tarkastelun kohteena on kirjoitettu keskustelu erityisopetuksesta. Tutkimusotteena on diskurssianalyysi. Diskurssianalyysillä tarkoitetaan kielen käytön ja sen sisältämien merkityksenantojen tutkimista ja tulkitsemista. Aineistoa läpi käymällä pyritään ymmärtämään ja jäsentämään käydyin keskustelun luonnetta sekä siihen osallistuvien henkilöiden asenteita ja pyrkimyksiä. Puhutulla ja kirjoitetulla kielellä rakennetaan sosiaalista todellisuutta ja annetaan merkityksiä ympäröiville asioille ja ilmiöille. Kieliasultaan samanlainen väittämä, lause tai sana voidaan tulkita lukuisilla eri tavoilla, riippuen siitä kontekstista, missä se esiintyy.⁶ Tässä tutkimuksessa lähdeaineistoa tarkastellaan ja tulkitaan erityisopetuksen kontekstista käsin.

³ Tuomi & Sarajärvi 2018, 98.

⁴ Eskola & Suoranta 2008, 83,

⁵ Grönfors 1982, 33-37.

⁶ http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_6_1.html

Tutkimuksen aineistona ovat Opettajain lehdessä vuosina 1947 ja 1948 julkaistut kirjoitukset. Opettajain lehti oli Suomen kansakouluopettajain liiton äänenkannattaja. Lehti ilmestyi vuosina 1905 - 1973.⁷ Lehden sivuilla käsiteltiin koulumaailmaan, kasvatukseen sekä opetustyöhön liittyviä aiheita ja päätöksiä, tutkimuksia ja julkaisuja. Kirjoittajina toimivat kansakoulujen opettajat ja opetushenkilöstö ympäri Suomea. Lehti ilmestyi viikottain ja sen sivumäärä oli vaihteleva, yleensä noin 30 sivua. Lehti oli jaoteltu käsiteltävien aihepiirien mukaan viiteen eri osaan: Kasvatus ja opetus, Kouluasioita, Opettajistoa koskevia, Vaihtelevaa sekä Henkilötietoja.⁸

Kasvatus ja opetus-osiossa käsiteltiin opettamista ja kasvatustyötä. Opettajille oli tärkeää pohtia koulumaailman arvoja sekä erilaisten menetelmien ja työskentelytapojen hyödyntämistä opetustyössä. *Kouluasioita*-osio oli luonteeltaan virallisempi ja kirjoitukset käsitelivät koulutyön järjestämistä, välineistöä ja resursseja sekä valtakunnallisia linjauksia kasvatus- ja opetustyölle. *Opettajistoa koskevat* kirjoitukset käsitelivät palkkaukseen, koulutukseen sekä jatkokoulutukseen liittyviä päätöksiä. Lisäksi tässä osiossa pohdittiin opettajien velvollisuuksia ja tehtäviä sekä etuuksia. Myös avoimet virat ja ilmoitukset koulutuksista ja kursseista oli luettavissa tästä osiosta. *Vaihtelevaa*-osiossa ilmoitettiin erilaisista koulujen välisistä kilpailuista ja tapahtumista, opettajat julkaisivat runojaan, sanoituksiaan ja tekstejään sekä piirrustuksiaan ja maalauksiaan. *Henkilötietoja*-osiossa onniteltiin iäkkäitä kansakouluopettajia sekä muisteltiin heidän työuraansa. Osiossa julkaistiin myös virkanimityksiä ja kunnioitettiin edesmenneitä kansakouluopettajia ja kasvatusalan vaikuttajia. Tämän tutkimuksen kannalta *Opettajistoa koskevia*-, *Vaihtelevaa*- ja *Henkilötietoja*-osiot eivät olleet merkityksellisiä.

Opettajain lehdessä julkaistut kirjoitukset ovat yksittäisten henkilöiden näkemyksiä. Niiden kautta voidaan kuitenkin aistia ajan henkeä ja sitä, minkälaiset aiheet ja ilmiöt ovat olleet tuolloin keskustelun arvoisia.⁹ Lehti oli kansakouluopettajien ammatillisen edunvalvontaryhmän lehti. Tämä ja

⁷ Iiläinen 2018, 10-14.

⁸ Opettajain lehden vuosijulkaisu 1947.

⁹ Iiläinen 2018, 11.

kirjoittajien subjektiiviset kannanotot asettavat lehdessä julkaistujen tekstien luotettavuuden pohdinnan alaiseksi. Tutkimuksen aikana tämä pidettiin jatkuvasti mielessä, eikä aineistosta voida tehdä yleisellä tasalla päteviä yleistyksiä. Tutkimuksen tarkoituksena on analysoida Opettajain lehteen kirjoittaneen opetushenkilöiden kannanottoja ja näkemyksiä erityisopetukseen liittyen ja sitä, kuinka yleisiä ne ovat aineistossa. Lehdessä julkaistut kirjoitukset osaltaan kuvastavat jälleenrakentamisen aikakauden kasvatustieteellistä ilmapiiriä ja arvonantoja.

Opettajain lehden lisäksi ilmestyi muitakin opetus- ja kasvatustyön julkaisuja, kuten Oppikoululehti. Vuonna 1973, koulumaailman muuttuessa, Suomen kansakouluopettajien liitto sekä Oppikouluopettajien keskusliitto päättivät yhdistää voimansa ja Opettajien Ammattijärjestö OAJ perustettiin. Tällöin Opettajain lehti sekä Oppikoululehti sulautuivat yhteen ja syntyi Opettaja-lehti.¹⁰

1.4 Käsitteet

Eri aikakausina erityisopetusta tarvitsevista oppilaista on käytetty erilaisia määritelmiä. Tieto ja ymmärrys lisääntyvät jatkuvasti sekä kieli muuttuu, mutta määrittely on edelleen haastavaa ja siihen suhtaudutaan sensitiivisesti. Määritteleminen on hankalaa, sillä jokainen oppilas on oma yksilönsä ja täten erilainen suhteessa ikätovereihinsa.

”Ei ole olemassa normaalia yksilöä siinä mielessä, että hän kaikessa olisi samanlainen kuin edustamansa ryhmän keskitaso. Siten on myös niin sanottu normaali lapsi vain fiktio, oletamus, jonka jo asettaessa tiedetään epätarkaksi.”¹¹

2010-luvun kasvatustieteellisessä keskustelussa pyritään välttämään jaottelua ”normaaleihin” ja ”poikkeaviin”. Kasvatustieteellisissä julkaisuissa sekä arkiopetustyössä yleisesti puhutaan erityisoppilaasta tai erityistä tukea

¹⁰ Iiliäinen 2018, 10-14.

¹¹ Telemäki 1978, 1.

tarvitsevasta oppilaasta. Erityistä tukea tai opetusta oppilas tarvitsee silloin, kun kasvun, kehityksen ja oppimisen edellytykset ovat heikentyneet vamman, sairauden tai toimintavajavuuden vuoksi.¹² Erityisellä tuella tarkoitetaan oppilaan psyykkistä ja sosiaalista tukea sekä elämää ja koulunkäyntiä helpottavia välineitä ja opetusresursseja ja -metodeja. Erityisen tuen piirissä oleva lapsi on vammautunut tai hänellä on oppimisvaikeuksia, sosiaalisia tai psyykkisiä vaikeuksia, jotka haittaavat hänen oppimistaan tai pärjäämistään ikätovereidensa parissa.

Erityisopetuskeskustelussa käsite vammaisuus nousee usein esille. Vammaisuus käsitteenä vakiintui suomen kieleen vasta 1970-luvun kuluessa.¹³ Kuten erityisoppilas, vammaisuus on myös moniulotteinen käsite ja hankala määritellä tarkasti. Käsitteen perustana ovat yksilön fyysinen ja psyykinen erilaisuus suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan, jolloin käsitteen sisältö määräytyy yhteiskunnan tulkintojen pohjalta.¹⁴ Harjula toteaa, että vammaisuus voidaan nähdä yksilön ominaisuuksien ja yhteiskunnan odotusten epäsuhtana. Fyysisen tai psyykkisen erilaisuutensa vuoksi yksilö ei pysty täyttämään yhteisön hänelle asettamia vaatimuksia. Käsitteet siitä, mikä on sopivaa, tavoiteltavaa ja toivottavaa käyttäytymistä ja toimintaa, määräävät kenet kulloinkin tulkitaan vammaiseksi.¹⁵ Vammaisuus voidaan määritellä yksilön fyysisen tai psyykkisen erilaisuuden suhteeksi valtaväestöön verrattuna.¹⁶

Aiemmin heistä, jotka eivät mahtuneet ”normaaliuden” tai ”valtaväestö” - käsitteiden alle, käytettiin määritelmiä mitkä kuvastivat juuri heidän erovaisuuttaan suhteessa muuhun väestöön. Vammaisista on käytetty termejä ”poikkeava”, ”raajarikkoinen”, ”tylsämielinen” ja ”idiootti”. Edellä mainittujen lisäksi käsitteet vaivaisuus sekä aistivallisuus näkyivät 1800-luvun ja pitkälle 1900-luvulle asti kansanopetuksen ympärillä käytävässä keskustelussa.

¹² Pihlaja 2007.

¹³ Harjula 1996, 11.

¹⁴ Harjula 1996, 11-12.

¹⁵ Harjula 1996, 12.

¹⁶ Herttuainen & Parikka 2010, 7; Lampinen 2007, 27–28: Mikäli vammaisuus määritellään pelkästään sosiaalisesti tuotetuksi ilmiöksi, käsite kuvastaa ensi sijassa muiden ihmisten käsitystä vammaisesta henkilöstä, eikä välttämättä ollenkaan vammaisen ihmisen todellisia fyysisiä ominaisuuksia tai toimintavalmiuksia.

Vaivaisuudella on viitattu monentyyppiseen huono-osaisuuteen, eikä käsitteeseen ole välttämättä sisältänyt lainkaan ruumiillisen tai henkisen viallisuuden tai vaillinaisuuden merkityksiä.¹⁷ Vaivaisuus-käsite kytkeytyi lähinnä yksilön toimeentuloon ja köyhäinavun tarpeeseen, jolloin yksilön taloudellinen tila ja pärjääminen määrittelivät, oliko tämä vaivainen vai ei.

Aistivallisuus-käsitteen käyttö yleistyi Suomessa 1880-luvun lopulla¹⁸, samalla kun niin sanotusti viallisten lasten opettaminen sai laajempaa kannatusta. Tämän uuden ajattelutavan innoittaja oli valistuksen filosofia, johon liittyi usko koulutuksen mahdollisuuksiin ihmisen kehittämisessä. Kun aiemmin viallisuutta oltiin pidetty väistämättömänä tilana, koettiin että sitä voisi kompensoida opetuksella ja sivistyksellä¹⁹. Heräsi ajatus siitä, että aistivammaisia voitaisiin parhaiteen auttaa koulutuksella. Ajatus vammaisten erityisopetuksesta sekä siihen liittyvä uusi terminologia omaksuttiin Suomeen pääasiassa muiden Pohjoismaiden kautta, joten monimerkityksellisten sanojen käyttäminen oli melko horjuvaa. Erityiskasvatuksella pitkään tarkoitettiin ”poikkeavien” suojelua, eheyttämistä ja parantamista. Parantamisella pyrittiin jokainen oppilas saavuttamaan ”normaaliuden” kriteerit. Koulutukseen ja kasvatukseen kytkeytyvät arvot ja asenteet muuttuvat hitaasti, sillä vasta viime vuosikymmeninä vammaisten ja oppimisvaikeuksista kärsivien subjektiivinen kokemus on nostettu tärkeimmäksi lähtökohdaksi heidän koulutuksessaan ja elämässään.

Tässä tutkielmassa käytetään käsitteitä erityisopetus ja aistivallisuus sekä aistivammaisuus ja tylsämielisyys (vammaisuus), sillä niitä on käytetty tutkimuksen aineistossa. Nykyään käsitteiden käyttö on tarkempaa, mutta 1940-luvulla ”viallisuus” käsitteen alle mahtuivat kaikki ne oppilaat, jotka eivät syystä tai toisesta pärjänneet normaaliopetuksessa.

¹⁷ Harjula 1996, 25.

¹⁸ Harjula 1996, 48.

¹⁹ Harjula 1996, 48.

2 KOULUN JA ERITYISOPETUKSEN VAIHEITA

Tässä kappaleessa esitellään tiivistetysti suomalaisen koulun ja erityisopetuksen historia sen valtiojohtoisesta järjestämisestä 1950-luvun taitteeseen.

2.1 Suomalaisen koulun historia

Kiihtyvä teollistumisen ja elinkeinoelämän rakenteen muuttuminen muovasivat eurooppalaisia yhteiskuntia. Väkeä muutti maalta kaupunkiin. Kaupungeissa oli tarjolla yhä moninaisempia työtehtäviä, jotka edellyttivät kirjoitus- ja lukutaitoa. Kansanopetus oli ajankohtainen puheenaihe kaikkialla Euroopassa. Ajatus julkisesta ja yleisestä kansanopetuksesta herätti keskustelua. Venäjän keisari Aleksanteri II vaati vuonna 1856 kansanopetuksen parempaa järjestämistä Suomessa, keisarikunnan läntisessä osassa.²⁰ Kansanopetuksen avulla pyrittiin vauhdittamaan Venäjän keisarikunnan kehittymistä, jotta siitä tulisi yksi Euroopan teollistuvista ja vaurastuvista mahtimaista.²¹ Suomessa oli runsaasti venäläisomisteista teollisuutta, joten suomalaisen väestön kouluttaminen nähtiin tärkeänä koko keisarikunnan kannalta.

Valistusajan filosofeilla oli suuri merkitys kansanopetuskeskustelun luojina ja ylläpitäjinä. Heidän mukaansa kaikki pahuus ja kelvottomuus maailmassa johtuivat tietämättömydestä. Tietämättömyys oli poistettavissa valistuksella ja kansanopetuksella. Kirkoilla oli ollut vastuu kansan sivistämisestä vuosisatoja, mutta 1800-luvulla opetus maallistui ympäri Eurooppaa. Vuosi 1865 oli suomalaisen kansanopetuksen kannalta tärkeä. Kunnallishallinto uudistettiin siten, että hallinto ja uskonto erotettiin toisistaan ja kansakoulujen perustaminen

²⁰ Jalava 2011, 74.

²¹ Jalava 2011, 83.

määrättiin kunnanhallinnon vastuulle.²² Kansanopetuksella ja sen jouduttamisella oli suomalaisten näkökulmasta myös nationalistisia päämääriä. Opetuksen avulla voitaisiin vahvistaa suomalaisten omaa kieltä sekä voimistaa kansallista identiteettiä ja isänmaallisuutta. Vuonna 1869 perustettiin koulutoimen ylihallitus, jonka tavoitteena oli saada mahdollisimman moni suomalainen kansanopetuksen pariin. Annetuista asetuksista huolimatta koulunkäynti oli maksullista ja vapaaehtoista.

Kirkollisen kontrollivallan hajottua, tarvittiin yleinen ja julkinen koululaitos sivistyksen lisäksi sosiaalistamaan ja kurinalaistamaan työvoimaa.²³ Teollistumisen myötä, työn siirtyessä etäämmälle perheiden välittömästä elämänpiiristä, oli luotava uudenlainen kansalaisuuteen ja työntekoon sosiaalistava instituutio, jossa opettajilla oli suuri rooli. Suomalainen kansanopetusvaikuttaja Uno Cygnaeus näki opettamisen pedagogisia erikoiskeinoja ja -taitoja vaativana tehtävänä. Koulun tuli kehittää oppilaita kokonaisvaltaisesti ja varmistaa heidän pärjääminen yhteiskunnassa.²⁴ Kansakouluopettajien kouluttaminen oli aloitettu jo vuonna 1863 Jyväskylän Seminaarissa. Seminaarin ensimmäisenä rehtorina toimi Uno Cygnaeus.²⁵

Oppivelvollisuudesta, kansanopetuksesta ja sen pakollisuudesta kiisteltiin päättäjien ja yhteiskunnallisten vaikuttajien kesken. 1800-luvun lopulla Venäjän valtionjohto ryhtyi yhtenäistämään suuren keisarikunnan eri kansoja ja näiden oikeuksia. Tämä oli uhka Suomen autonomiselle asemalle ja koulumyönteisyys Suomessa lisääntyi merkittävästi yhtenäistämispolitiikan myötä. Koulunkäynti alettiin kokea, sivistyksen ja kansanvalistuksen lisäksi kansakuntaa vahvistavana ja jopa isänmaallisena velvollisuutena.²⁶

Suomi irtaantui Venäjän keisarikunnasta vuonna 1917. Itsenäistymistä edelsi verinen sisällissota ja Suomen valtion taival alkoi katkeroituneessa ja kireässä ilmapiirissä. Kansa oli jakautunut kahtia ja sen yhteen tuomisessa sekä

²² Heikkinen & Leino-Kaukiainen 2011, 16.

²³ Jalava 2011, 74-75.

²⁴ Jalava 2011, 83-84.

²⁵ Jalava 2011, 93.

²⁶ Tuomaala 2011, 98-99.

kansallisen identiteetin luomisessa nähtiin koulunkäynti ja koko kansakuntaa koskeva oppivelvollisuus ehdottoman tärkeänä. Oppivelvollisuuslaki hyväksyttiin eduskunnassa marraskuussa 1920 ja se astui voimaan 1. elokuuta 1921. Oppivelvollisuuden myötä koulunkäynnistä tuli pakollista.²⁷ Oppivelvollisuutta pidettiin välttämättömänä kansan eheyden ja demokraattisen tasavallan toiminnan kannalta. Kouluissa lapset oppivat yhteiskunnassa vaadittavat kasalaistaidot ja -tiedot. Julkisin varoin pidetyt koulut ja kansanopetus nähtiin myös sosiaalipoliittisina toimina, joiden tavoitteena oli kansan elintason nostaminen ja valtion vaurastuminen.²⁸

Kehityksestä huolimatta 1920-luvun suomalaisessa yhteiskunnassa näkyi edelleen vanhoillisen sääty-yhteiskunnan rippeitä. Tämä ilmeni muun muassa koululaitoksen rinnakkaiskoulujärjestelmänä. Yhteiskuntarauhan kannalta oli tärkeätä, että koko kansa kävi koulua²⁹, mutta suomalaisen eliitin näkökulmasta ei kuitenkaan rahvaan ja varakkaiden lasten tullut käydä samaa koulupolkua. 1930-luvun kuluessa ja Euroopan poliittisen epävakauden myötä kasvoi tarve yhdistää kansaa, mikä loi pohjaa yhtenäisemmälle koulupolulle. Tämä mahdollisti, ainakin osittain, myös heikompiosaisten perheiden lasten edetä opinnoissa ja yhteiskunnassa taustastaan huolimatta. Toisen maailmansodan jälkeen, uudelleenrakentamisen aikakautena, rinnakkaiskoulujärjestelmän ei nähty enää vastaavan teollistuneen, kaupungistuneen ja kansainvälistyvän suomalaisen yhteiskunnan tarpeita. Usko tietoon ja osaamiseen perustuvaan edistykseen vaati uutta kasvatus- ja koulutusjärjestelmää.³⁰ Kehitys kohti ikäluokan yhteistä koulupolkua käynnistyi, vaikkakin osittainen eriarvoisuus eli suomalaisessa koulujärjestelmässä aina 1960-luvulle ja peruskoulu-uudistukseen asti.³¹

²⁷ Tuomaala 2011, 95.

²⁸ Tuomaala 2011, 95-96.

²⁹ Tuomaala 2011, 108-109.

³⁰ Heikkinen & Leino-Kaukiainen 2011, 13

³¹ Tuomaala 2011, 110.

2.2 Erityisopetuksen historia Suomessa

1800-luvun puolivälissä alkoi Suomessa sekä taloudellinen, yhteiskunnallinen sekä aatteellinen murroskausi. Koko siihenastinen sääty-yhteiskunta mureni vähitellen ja kansakunta oli aivan uuden kehitysvaiheen edessä.³² Aatemaailman muutos 1800-luvun taitteessa ja valistuksen ajan vaikutus Euroopassa näkyivät myös suomalaisten elämässä. Sääty-yhteiskunnan purkautuminen ja kansalaisoikeuksien laajeneminen sekä humanistinen ajattelutapa vaikuttivat yhteiskuntien toimintaan ja arvoihin. Tämä näkyi myös siinä, kuinka yhteiskunnan ”viallisiin” ja heidän kouluttamiseensa suhtauduttiin.

Suomeen perustettiin ensimmäinen aistivammaisoppilaitos vuonna 1846. Oppilaitos sijaitsi Porvoossa ja oppilaat, kuten osa opettajistakin, olivat kuuroja. Oppilaat olivat usein lähtöisin köyhistä oloista, joten koulunkäynnin rahoittamiseen tarvittiin yksityisiä lahjoittajia ja tukijoita. Aistivammaisten erityisopetusta ei Suomessa ollut koulumuotoisena ennen 1850-lukua vaan koulut olivat yksityisten tahojen ylläpitämiä oppilaitoksia tai hoitoloita. Ensimmäinen valtiollinen kuurojenkoulu perustettiin Turkuun 1858. Porvoonkin koulu siirtyi valtion omistukseen 1860-luvulla.³³ Ensimmäinen sisämaan aistivammaisten koulu perustettiin Kuopioon vuonna 1862.

Sokeainkouluja alettiin perustamaan samoihin aikoihin. Vuonna 1865 Helsingissä avattiin koulu sokeille ja kuuroille lapsille. Kehitys oli myönteistä läpi maan. Vuoden 1882 valtiopäivillä ehdotettiin, että aistiviallisille sekä muuten poikkeaville lapsille olisi perustettava niin paljon kouluja, että kaikkien kouluikäisten olisi mahdollista saada opetusta. Puhe apukouluista, joissa opetusta voisivat saada kaikki ne lapset, jotka eivät pärjäisi normaaliopetuksessa, lisääntyi ja vuonna 1891 Viipuriin perustettiin apuluokka kansakoulun yhteyteen. 1900-luvun alku oli runsasta apukoulujen perustamisen aikaa ja oppivelvollisuuslain voimaantulon aikaan oli Suomen kaikissa suurimmissa kaupungeissa, Poria lukuunottamatta, oma apukoulu tai apuluokka kansakoulun yhteydessä.³⁴ Koulutuksen tavoitteena

³² Tuunainen & Nevala 1989, 22

³³ Tuunainen & Nevala 1989, 28

³⁴ Tuunainen & Nevala 1989, 34-35

oli luku- ja kirjoitustaidon hallitsemisen lisäksi puhtauden, järjestyksen sekä itsekurin juurruttaminen lapsiin. Rumat tavat ja huomiota herättävät ilmeet sekä eleet tuli karsia käyttäytymisestä. Tärkeää oli henkisen siveellisyyden lujittaminen, samoin kasvatus kristillisyyteen, työntekoon ja itsensä elättämiseen.

Aistivallisten lasten opettamisen lisäksi alettiin keskustella myös kehitysvammaisten lasten opettamisesta. Vammaisuus alettiin nähdä mielisairauden sijaan jälkeenjääneisyytenä, johon voitiin vaikuttaa koulutuksella. Ensimmäinen tylsämielisten oppilaitos perustettiin Pietarsaareen 1877. Vuonna 1892 alkoi ilmestyä Aistivallisuuslehti, missä käsiteltiin erityisopetuksen järjestämistä sekä toteuttamista. Tylsämielisten oppilaitokset olivat yksityisten henkilöiden perustamia, mutta ne saivat valtiolta avustuksia. Vuosien 1890-1909 välisenä aikana eri oppilaitokset sekä laitokset otettiin valtion alaisuuteen ja kustantamiksi, jolloin ne muuttuivat koulumaisemmiksi, ja myöhemmin niistä alettiinkin käyttää termiä apukoulu.³⁵

2.3 Vajanainen oppivelvollisuus

Oppivelvollisuuteen jätettiin jo vuoden 1907 oppivelvollisuuskomitean mietinnöissä esitettyjä rajauksia, joiden perusteella tietyt lapsiryhmät voitiin vapauttaa koulunkäynnistä osittain tai kokonaan. Lain mukaan lapsi voitiin vapauttaa oppivelvollisuudesta paitsi aluksi pitkän koulumatkan, myös ruumiinvamman, heikon terveyden tai käsityskyvyn vuoksi. Niin sanotuille ”heikkolahjaisille”, ”hankalasti käsiteltäville” ja ”aistivammaisille” perustettiin apukouluja sekä koulukoteja, joissa he voisivat suorittaa ainakin osittain oppivelvollisuuden.

Vaikka ilmapiiri ja suhtautuminen aistivallisuuteen ja -vammaisuuteen oli myönteisempi, oli vapauttamisehtojen taustalla taloudellisten näkökohtien lisäksi aikakauden sosiaali- ja rotuhygieenistä ajattelua ja uskoa psykologisiin mittauksiin, joiden mukaan sairast ja vialliset tuli erottaa muista. Vertailukohdiksi

³⁵ Katainen 2011, 387

rakennettiin tarkoin kehityskäyriin ja mittauksiin normaalin suomalaislapsen perustyyppi, johon vertaamalla erilaiset poikkeavuudet voitiin määritellä ”lasten itsensä parhaaksi” ja sijoittaa apukouluihin. Normaaliuden kriteereistä poikkeavia lapsia pyrittiin opettamaan ja sivistämään, mutta heitä ei nähty samalla tavoin yhteiskunnan jäseninä kuten heidän ikätoverinsa.³⁶ Uudelleenrakentamisen aikakautena, 1940-luvulta eteenpäin, kysymys aistivallisten sekä muiden normaaliuden kriteerien ulkopuolelle jääneiden opetuksesta herätti runsaasti keskustelua opettajiston keskuudessa.

³⁶ Tuomaala 2011, 105.

3 ERITYISOPETUS KESKUSTELUN KOHTEENA

Uudelleenrakentamisen aikakautena kysymys aistivallisten sekä muiden normaaliuden kriteerien ulkopuolelle jääneiden opetuksesta herätti runsaasti keskustelua opettajiston keskuudessa. Tässä kappaleessa tarkastellaan opettajain lehden kirjoituksia ja analysoidaan niistä esiin nousevia merkityksiä, näkemyksiä ja tulkintoja erityisopetuksesta ja sen tarpeellisuudesta 1940-luvun lopulla.

3.1 Opettajain lehden kirjoituksia

Vuosina 1947 ja 1948 julkaistuissa lehdissä käsiteltiin runsaasti kansakoulun ja oppikoulun asemaa suhteessa vireillä olevaan kansakoulu-uudistukseen. Aineiston perusteella koulunuudistus ja yhtenäisen, koko ikäluokalle tasavertaisen, koulun muodostaminen herätti runsaasti keskustelua ja kritiikkiä. Koulunuudistamisen kipupisteinä olivat koulun pituus sekä sen sisältö. Kansakoulu- ja oppikouluväen erinevät käsitykset siitä, tulisiko koulunkäynnin olla luonteeltaan teoreettista vain käytännönläheistä, näkyivät kirjoituksissa selvästi. Koulunuudistuksessa koulujärjestelmää ajettiin teoreettisempaan suuntaan, jolloin kansakouluopettajien keskuudessa heräsi huoli, kuinka heikoimmat oppilaat pärjäävät teoriapainotteisessa koulussa.³⁷ Keskustelua oppilaista, jotka tarvitsivat erityistä opetusta tai järjestelyjä, jotta he pystyisivät saavuttamaan yhteiskunnassa tarvittavat tiedot ja taidot. Kansakouluopettajilla oli huoli oppilaista, jotka eivät pärjäisi teoriapainotteisessa koulussa ja kuinka heidän kiinnittyminen yhteiskuntaan onnistuisi.

³⁷ Opettajain lehti 1948, nro 2.

”Käytännöllissuuntainen lahjakkuus lapsissa voittaa paljoudessa monin kerroin teoreettissuuntaisuuden. Oppivelvollisuuskoulu on perustuva kansakoulunomaiselle suuntaukselle. Muuten ei tehdä oikeutta oppilaistomme enemmistölle eikä olla oikealla tiellä pyrittäessä kehittämään parhaan mukaan kaikkia niitä taipumuksia ja kykyjä, joita kansamme nuorissa on mahdollisuutena olemassa.”³⁸

Koulujärjestelmäkomitea kansakouluopettajien vastustuksesta huolimatta päätyi koulunuudistuksessa ratkaisuun, jossa kaikki oppilaat kävisivät teoriapainotteisen yhtenäiskoulun. Koulunkäyntiin sisältyisi taito- ja taideaineiden opetusta. Lahjakkaimmat oppilaat voisivat myöhemmin hakeutua joko lukioon ja yliopistoon tai ammattiin valmistavaan koulutukseen.³⁹ Kansakouluopettajilla ja erityistä tukea tarvitsevien lasten vanhemmilla oli suuri huoli siitä, kuinka ikäluokastaan kehityksessä tai älyllisesti jäljessä olevat lapset pärjäisivät uudessa oppivelvollisuuskoulussa ja myöhemmin yhteiskunnassa.

”Oppikoulu ei tosiaan ole Eskoa varten. Mutta erinomaisen kätevä ja käytännöllinen hän on monella lailla. Ja täällä hän nyt tuhlaa vuotensa hukkaan. Minkä takia? Sen piintyneen käsityksen takia, että tämä on ainoa tie.”⁴⁰

Aineiston perusteella kirjoittajilla oli melko yhtenevä näkemys, jonka mukaan koulutusta tulisi soveltaa lapsen mukaan eikä lasta koulutuksen mukaan.

”Lasten yksilöllisten eroavaisuuksien moninaisuus ei suinkaan tue sitä luuloa, että kaikki kahdeksan kouluvuotta on oleva tarkalleen samaa kaikille. Sitä sosiaalisesti edullista vaikutusta, mikä sisältyy kaikkien nuorten yhteiseen koulunkäyntiin, voidaan sen sijaan toteuttaa siten, että vaikka oppivelvollisuuskoulun ylimmällä asteella olisi linjajakoa, jota psykologiset syyt vaativat, kaikki oppilaat silti työskentelevät samassa koulussa, joten yleinen kouluelämä on

³⁸ Opettajain lehti 1947, nro 7.

³⁹ Opettajain lehti 1948, nro 1.

⁴⁰ Opettajain lehti 1947, nro 7.

*yhteistä, retkeilyt, kerhot ym. samoin yhteistä. Juuri tällainen yhteiselämähän sosiaalista yhteenkuuluvaisuutta kasvattaa*⁴¹

Aineistosta ilmeni, että kirjoittajien enemmistön mielestä kaikkien oppilaiden tulisi opiskella ja toimia samassa koulurakennuksessa, mutta pääsääntöisesti oman taitotason mukaisissa ryhmissä. Sosiaalistaminen yhteiskuntaan ja opettaminen yhteistyöhön erilaisten ihmisten kesken tulisi olla keskeinen osa koulunkäyntiä. Älykkyyden testaaminen ja oppilaiden selkeä jakaminen kehityskelpoisiin ja -kelvottomiin sai myös kannatusta opettajien keskuudessa. Älykkyystestit nähtiin kuitenkin osittain hankalina, sillä riski että älykäs lapsi ajautuu väärään ryhmään tai jää vaille jatkokoulutusta oli olemassa:

*”Isä meidän rukouksen” ulkoa kirjoittaminen tutkintovaatimuksena tuntuu järjettömyydeltä, sillä debiilikin oppii toistamaan sen ulkoa jotenkuten. Voi käydä niin, että hyvinkin älykäs lapsi kärsii vääryyttä, ja hänet syrjäyttää debiili*⁴².⁴³

Älykkyystestejä kannattavien kansakouluopettajien näkemyksen mukaan kaikkien ei tulisi hakeutua jatkokoulutukseen, vaan heikosti pärjänneille oppilaille tulisi olla oppipolku, jonka kautta he voisivat kiinnittyä osaksi yhteiskuntaa:

*”Ei kuitenkaan asiaa olisi missään tapauksessa käsitettävä niin, että älyltään heikommat lapset ja ihmiset olisivat arvottomia, ei, vaan tästä on tehtävä se johtopäätös, että tällaiset yksilöt tekevät yhteiskunnalle arvokkaan palveluksen käytännöllisen elämän aloilla, eikä teoreettisen elämän piirissä.*⁴⁴

Apukoulut ja -luokat sekä erityisopetus jakoivat kansakouluopettajiston mielipiteitä. Aineiston perusteella heidän enemmistönsä oli yhtä mieltä siitä, että jokainen suomalainen lapsi olisi saatettava tavalla tai toisella koulutielle.

⁴¹ Opettajain lehti 1948, nro 39.

⁴² Debiili on käytöstä poistuva nimitys, jolla tarkoitetaan älyllisesti jälkeenyänyttä henkilöä tai lievää älyllistä kehitysvammaisuutta. Lääketieteen sanasto. Luettavissa: www.terve.fi.

⁴³ Opettajain lehti 1947, nro 37.

⁴⁴ Opettajain lehti 1947, nro 37.

Koulujärjestelmäkomitean mietinnöistä kävi selväksi, että erityisopetusta on pakko järjestää:

”Kun oppivelvollisuusiässä olevista lapsista tilastotietojen mukaan on noin 2-3% sellaisia, jotka eivät joko ollenkaan tai vain vaivoin pystyvät seuraamaan opetusta kansakoulun normaaliluokilla älyllisesti heikkoina tai muuten kouluyhteisöön ja koulun järjestykseen sopeutumattomina, on luonnollista, että on perustettava tarpeellinen määrä apukouluja, joiden oppiaine- ja tuntijako on kokonaan erikseen määritettävä.”⁴⁵

”Vuosittain koulun aloittaa noin 70 000 oppilasta, joista noin 5% opiskelee apukouluissa tai aistivalliskouluissa.”⁴⁶

Opettajain lehden sivuilla kirjoittajat pohtivat ja kiistelivät, kuinka ja missä erityisopetus tulisi järjestää. Apukoulut olivat jo olemassa oleva järjestelmä. Apukoulut usein sijaitsivat muista kouluista erillään. Osa kirjoittajista koki tämän oppilaita eriarvoistavana. Kirjoittajat pohtivat runsaasti sitä, onko koulun tarkoitus kerryttää oppilaille jokin tietty määrä tietoja, jolloin he täyttäisivät kouluinstituution ja yhteiskunnan heille asettamat hyvän oppilaan ja kansalaisen kriteerit, vai tulisko koulun ennemminkin tukea jokaisen oppilaan yksilöllistä kasvua ja kehitystä. Eräs opettaja teki arvopohdintaa koulun tehtävistä ja päämääristä vuonna 1948 ja samaa keskustelua käydään edelleen.

”Samojakin oppilaita voi katsella eri silmillä. Toinen näkee heissä tasapäisen joukon, ikään kuin tasaisen pinnan, johon koulutyö kohdistuu. Toiselle nuo kirkassilmäiset nuoret tuntuvat kuin kukkaisena kenttänä, jossa kukin yksilö loistaa omalla värillään ja jossa omatoiminen yksilöllisyys kumpuilee kaikessa esille. Kasvatustyön sisäinen laatu on melkoisessa määrin riippuvainen siitä, kumpi näistä asenteista on opettajan työtä elävöittävässä.”⁴⁷

⁴⁵ Opettajain lehti 1948, nro 2.

⁴⁶ Opettajain lehti 1948, nro 1.

⁴⁷ Opettajain lehti 1948, nro 37.

Osa kirjoittajista halusivat pitää erityisoppilaat muista oppilaista erillään ja keskitetysti omissa apukouluissaan. Perusteluina käytettiin erityisoppilaiden oman koulunkäynnin helpottamista sekä sitä, että luokan muut oppilaat kärsivät siitä, että opettajalla menee runsaasti aikaa erityistä opetusta ja tukea tarvitsevan oppilaan ohjeistamiseen ja opettamiseen.

”Näin vapautuvat normaaliluokat siitä rasituksesta, minkä vajaakykyisten lasten yksilöllinen ja aikaa vievä opetus aiheuttaa, ja vajaakykyisille lapsille itselleen taataan täten tilaisuus koulun käyntiin ja opiskeluun heidän kehitystään vastaavalla tavalla, jolla menettelyllä luodaan näillekin lapsille edellytykset käyttää vähäisiäkkin kykyjään myöhemmässä elämässä heille ja yhteiskunnalle mahdollisimman hyödyllisellä tavalla. Täten pyritään ehkäisemään vajaamielisten kehittymistä asosiaalisiksi ja antisosiaalisiksi yksilöiksi.”⁴⁸

Samoin arkumenteihin edelleenkin perustellaan erityisluokkatoimintaa ja -opetusta, käsitteet ovat tosin muuttuneet ajansaatossa sensitiivisemmiksi. Opetuksen järjestäjän tulee pohtia, mitkä ovat ne kriteerit, mitkä määrittävät jonkun oppilaan erityisoppilaaksi ja minkälaista opetusta tämä tarvitsee. Vuonna 1948 Opettajain lehdessä julkaistiin kansakouluoppilaille tehdyn älykkyyskokeen tulokset, joiden perusteella suomalaisista kansakouluoppilaista 50% oli keskinkertaisia, 18% heikkoälyisiä, 4,6% apukoulua tarvitsevia ja ainoastaan 25% oppikouluun, eli opintojaan jatkamaan, soveltuvia.⁴⁹

Yhtämieltä kirjoittajat olivat siitä, että oppilaiden ja opettajan välinen avoin ja luottamuksellinen vuorovaikutus on merkityksellistä, niin opetustyön kuin oppilaan kehityksen kannalta.

”Oppilaiden tuntemus on menestyksellisen opetustyön tärkeimpiä edellytyksiä. Opetettävien yksilöiden sekä fyysinen että psyykinen

⁴⁸ Opettajain lehti 1948, nro 2.

⁴⁹ Opettajain lehti 1948, nro 4.

tila kuitenkin jatkuvasti muuttuu. Siksi opettajan on valppaasti seurattava heidän kehitystään.”⁵⁰

Näkemyks oppilaiden subjektiivisesta kokemukseta ja sen tärkeydestä oli verrattain yleinen. Näkemyserot näkyivät selvimmin siinä, missä ja kenelle erityisopetusta tulisi järjestää, ei niinkään sen tarpeellisuudessa.

”Meidän on nähtävä oppilaissamme yksilöllisesti suuresti eroavia elämää pulppuavia lapsia ja kansalaisen alkuja, joilla on oikeus saada taipumuksilleen ja kyvyilleen parhainta mahdollista kehitystä.”⁵¹

⁵⁰ Opettajain lehti 1948, nro 4.

⁵¹ Opettajain lehti 1948, nro 37.

4 PÄÄTÄNTÖ

Aineisto antaa kapean, mutta mielenkiintoisen, katsannon uudelleenrakentamisen ajan koulutuskeskustelusta. Vuosina 1947 ja 1948 kansakouluopettajat pohtivat opetuksen sisältöjä sekä opetusjärjestelyjä huomattavasti enemmän kuin sotien aikaisissa ja 1950-luvulla ilmestyneissä julkaisuissa. Koulunuudistaminen haasteineen sekä mahdollisuuksineen oli keskeinen teema jokaisessa vuosien 1947 ja 1948 Opettajain lehden numerossa. Koulunuudistamiseen liittyvissä kirjoituksissa nostettiin esiin oppilaat, jotka eivät pärjänneet normaaliopetuksessa ja mikä oli heidän kohtalonsa koulujärjestelmän uudistuessa. Kirjoittajat ottivat kantaa ja pohtivat, mitkä ovat kriteerit erityisoppilaalle ja miten tai kuka sen määrittää. Kirjoittajat tiedostivat, että opetusjärjestelyitä tulee mukauttaa tavalla tai toisella, jotta lapset saavuttaisivat yhteiskunnassa ja elämässä pärjäämisen kannalta oleelliset taidot ja tiedot.

Uudelleenrakentamisen aikakautena koululaitos ja kasvatusihanteet muuttuivat lapsilähtöisemmäksi. Lapsi ja nuori nähtiin yhä enemmän subjektiivisena ja aktiivisena toimijana.⁵² Kasvatus- ja koulutuskeskustelussa voimistui puhe siitä, ettei opettajan tehtävänä ollut vain siirtää tietoa vaan myös herättää oppilaissaan älyllistä uteliaisuutta.⁵³ Aineiston perusteella suhtautuminen erityisopetukseen ja sitä tarvitseviin oppilaisiin oli pääosin myönteinen, mutta erityisopetuksen haasteet nostettiin avoimesti esille. Aineistosta ilmeni, että kirjoittajat olivat melko yksimielisiä siitä, että taito- ja taideaineita tulisi opettaa suuressa määrin koko ikäluokalle ja eritoten erityistä tukea tarvitseville oppilaille.

”Käsityöt, kasvitarhanhoito ja kotitalous tarjoavat kasvatusta käytännölliselle elämälle. Lapsen käytännöllistä ajattelua,

⁵² Jauhinen 2011, 300.

⁵³ Jauhinen 2011, 301.

kekseliäisyyttä ja neuvokkuutta kehittävät kaikkalainen harjoitus, joka vaatii selviytymistä tilanteista.”⁵⁴

Jo Uno Cygnaeus asetti ruumiillisen työn itsenäiseksi kasvatukseen, tasa-arvoiseksi aivojen kehityksen rinnalle.⁵⁵ Kasvatuksen tavoitteet ja opetuksen päämäärät sekä muodot ilmentävät yhteiskunnan ihanteita ja pyrkimyksiä. Koulun rooli elää jatkuvasti yhteiskunnassa vallitsevien ideologisten, poliittisten ja taloudellisten tilanteiden mukana. Koululla on eri ajassa ja tilanteissa tarkoitettu esimerkiksi luku- ja kirjoitustaidon opetusta, kansalaiskasvatusta, lasten kasvatusta, valmistamista työelämään tai poliittista kasvatusta.⁵⁶ Kasvatusihanteilla ja koulutusratkaisuilla on kauaskantoisia yhteiskunnallisia vaikutuksia. Koulutuksen kautta on avattu tai tasoitettu sosioekonomisia kuiluja, lisätty sosiaalista pääomaa ja hyvinvointia sekä muovattu kulttuurisia normeja ja ihanteita.⁵⁷ On tärkeää perehtyä historiaan, jotta pystyy ymmärtämään nykyisyyttä. Erityisopetukseen ja -oppilaisiin liittyvä keskustelu käsittelee edelleen samoja teemoja, joita jo tämän tutkimuksen aineiston kirjoittajat pohtivat. Kouluinstituutio muuttuu hitaasti.

⁵⁴ Opettajain lehti 1947, nro 41.

⁵⁵ Opettajain lehti 1948, nro 41 : *”Meillä on kansaamme juurtunut sellainen ajatus, että vain tietopuolisella opetuksella merkitystä. Se on juurtunut syvälle Suomen kansaan. Meitä on nimitettykin ylioppilasmaaksi. Taitopuolinen opetus on jäänyt syrjään, emme uskalla asettaa taidollista kykyä tiedemiehen kanssa tasa-arvoiseksi. Siksi uuvutetaan kouluissamme niitä lapsia, joilla ei ole niin sanottua koulupäätä, mutta jotka käytännölliseen elämään valmennettuna voisivat saavuttaa tyydytystä ja onnea, kantaa leiviskänsä isänmaalleen. Me kaipaamme oppineiden ohella myös työn ja taitavuuden ihmisiä.”*

⁵⁶ Heikkinen & Leino-Kaukiainen 2011, 22.

⁵⁷ Heikkinen & Leino-Kaukiainen 2011, 32.

5 AINEISTO JA LÄHTEET

AINEISTO

Opettajain lehden numerot 7, 37, 41 vuodelta 1947

Opettajain lehden numerot 1, 2, 4, 15, 37, 39, 41 vuodelta 1948

LÄHTEET

Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino

Grönfors, M. 1982. Kvalitatiiviset kenttätömenetelmät. Helsinki: WSOY

Harjula, M. 1996. Vaillinaisuudella vaivatut. Vammaisuuden tulkinnat suomalaisessa huoltokeskustelussa 1800-luvun lopulta 1930-luvun lopulle. Suomen historiallinen seura. Helsinki.

Heikkinen, A. & Leino-Kaukiainen, P. 2011. Yhteiskunta ja koulutus. Teoksessa: Heikkinen, A. & Leino-Kaukiainen, P. (toim.) 2011. Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 1266:2. Tiede. Helsinki: SKS. (16–36)

Herttuainen, P. & Parikka, I. 2010. Erityislasten ja -nuorten lyhytaikaishoidon tilanne ja tarpeet Etelä-Karjalassa: ”Että jaksaisi...”. Opinnäytetyö. Sosiaalialan koulutusohjelma, Saimaan ammattikorkeakoulu. Lappeenranta.

Honkanen, L. & Mäkinen-Vuohelainen, M. 2000. Surun lapsesta silmäteräksi. Näkövammaisen lapsen elämää 1800-luvulta vuoteen 2000. Näkövammaisten Lasten Tuki ry.

liläinen, S. 2018. Kehuja, kritiikkiä ja muutosehdotuksia. Opettaja-lehdessä esitetyt näkemykset peruskoulusta peruskoulun alkuvaiheilla 1974-1979. Suomen historian ja kasvatustieteen pro gradu – tutkielma. Historian ja etnologian sekä Opettajankoulutuslaitos. Jyväskylän yliopisto.

Kaarninen, M. 2011. Oppikoulu yhteiskunnan rakentajana. Teoksessa: Heikkinen, A. & Leino-Kaukiainen, P. (toim.) 2011. Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 1266:2. Tiede. Helsinki: SKS. (405–429)

Kiuasmaa, K. 1982. Oppikoulu 1880-1980. Oppikoulu ja sen opettajat koulujärjestyksestä peruskouluun. Oulu: Kirjapaino osakeyhtiö Kaleva.

Kivirauma, J. 2015. Erityisopetuksen historialliset kehityslinjat. Erityispedagogiikan perusteet. Jyväskylä: PS-kustannus.

KvaliMOTV. Kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien oppimisympäristö. Tampereen yliopisto. Luettavissa: <https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/index.html> (Viitattu 2.4.2020)

Malinen, A. & Tamminen, T. 2017. Jälleenrakentajien lapset. Sotienjälkeinen Suomi lapsen silmin. Tallinna: Tallinna Raamatutrukikoja. (309–347)

Moberg, S. & Savolainen, H. 2015. Yhteistä koulua kohti. Erityispedagogiikan perusteet. Jyväskylä: PS-kustannus.

Moberg, S. & Vehmas, S. 2015. Erityiskasvatuksen perusteet ja käytännöt. Erityispedagogiikan perusteet. Jyväskylä: PS-kustannus.

Opetushallitus 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Helsinki.

Pihlaja, P. 2007. Varhaiserityiskasvatus suomalaisessa päivähoidossa. Turun yliopisto.

Tuomaala, S. 2011. Kamppailu yhteisestä koulusta ja oppivelvollisuudesta. Teoksessa: Heikkinen, A. & Leino-Kaukiainen, P. (toim.) 2011. Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 1266:2. Tiede. Helsinki: SKS. (95–110)

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuunainen, K. & Nevala, A. 1986. Erityiskasvatus koko ikäluokan koulutuksen osana. Erityiskasvatuksen historiallisen kehityksen piirteitä Suomessa 1860-luvulta peruskoulun tuloon. Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia, nro 14. Joensuun yliopisto.

Telemäki, T. 1978. Heikkokökyisten ja pahantapaisten lasten opetuksen suunnittelusta ja toteuttamisesta Tampereen kaupungin kansakoululaitoksessa v. 1872-1921. Kasvatustieteen pro gradu – tutkielma. Tampereen yliopisto.

Tuunainen, K. & Nevala, A. 1989. Erityiskasvatuksen kehitys Suomessa. Helsinki: Gaudeamus.

Tähtinen, J. 1993. Askel menneisyyteen: näkökulmia kasvatuksen historialliseen tutkimukseen. Turun yliopiston täydenneskoulutuskeskuksen julkaisuja. Turku.

Vehmas, S. Erityispedagogiikka, sosiaalinen vammaistutkimus sekä erilaisuuden ja vammaisuuden käsitteellistäminen. Teoksessa: Mietola, R., Lahelma, E., Lappalainen, S. & Palmu, T. (toim.) 2005. Kohtaamisia kasvatuksen ja koulutuksen kentillä. Suomen kasvatustieteellinen seura. Turku. (125-149)